

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

К. С. ЧЕРВОНЕНКО

Важливим завданням закладів вищої освіти України виступає ефективна підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних та соціально активних фахівців, здатних на високому рівні здійснювати професійну діяльність. Сьогодні система соціальної освіти вимагає різнопрофільних фахівців, здатних ефективно діяти в різних напрямках та на різних рівнях соціальної роботи. Одним із важливих напрямів професійної освіти майбутніх соціальних працівників визначено формування їхньої готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Для молодшої людини волонтерство виступає невичерпним джерелом розвитку соціальної відповідальності та активності, готовності підтримати, прийти на допомогу, уміння організувати спільну діяльність; надає можливість молоді отримати нові знання та досвід у різних суспільних галузях, що викликають їхній інтерес і сприяють професійному самовизначенню. Участь на добровільних засадах у різних соціальних проектах, акціях, програмах дозволить молодим людям сформувати здатність до критичного мислення, творчого, самостійного вирішення життєвих проблем та негараздів, успішної адаптації та реалізації в нових умовах.

Одним із ефективних організаторів волонтерської діяльності учнівської молоді в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах може виступати професійно підготовлений соціальний працівник, який володіє спеціальними знаннями, вміннями та досвідом щодо реалізації визначеного напрямку діяльності. Саме тому, постійно удосконалюються зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, спрямовані на забезпечення високого рівня їхньої готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. Ефективність цього процесу визначається за спеціальними критеріями, показниками та рівнями сформованості зазначеної готовності.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що проблеми професійної готовності майбутніх соціальних працівників різноаспектно та ґрунтовно висвітлюються у вітчизняній та зарубіжній науці. Професійну готовність соціальних працівників (педагогів) до реалізації різних напрямків соціальної роботи розглянуто в працях вітчизняних вчених: О. Водяної, Д. Данко, Т. Голубенко, І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, І. Козубовської, Л. Міщик, І. Миговича, В. Поліщук, В. Полтавець, Г. Попович, Т. Семигіної, С. Харченко, І. Цимбал, Р. Чубук та ін. Змістово-організаційне забезпечення процесу підготовки студентів до соціальної роботи висвітлено в працях зарубіжних вчених: В. Бочарової, Л. Гусякової, М. Доел, І. Кузіна, Є. Кузнецова, В. Нікітіна, Є. Новак, М. Пейн, М. Річмонд, Є. Холостової та ін.

Особливостям реалізації різних форм волонтерської діяльності та визначенню критеріїв і показників її ефективності були присвячені дослідження О. Акімової, О. Богданової, З. Бондаренко, Л. Вандишевої, Т. Лях та ін. Водночас, проблема визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності вимагає додаткового вивчення.

Мета статті. Визначити та обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Готовність майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді розглядається нами як інтегративне утворення особистості, яке виявляється в стійкому бажанні займатися волонтерською діяльністю, володінні спеціальними знаннями, вміннями та компетенціями щодо її планування, організації, управління, реалізації, оцінювання і прогнозування з представниками учнівської молоді та складається з сукупності взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісно-рефлексивного. Саме на основі визначених компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді нами були виділені критерії, показники та рівні сформованості зазначеної готовності, які й дозволять визначити ефективність проведеного дослідження.

Перш за все, проаналізуємо сучасні наукові підходи до визначення базових понять діагностичного інструментарію: „критерій”, „показник”, „рівень”.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу розглядати поняття „критерій” як:

- підставу для оцінки, визначення та класифікації чогось; певне мірило [2, с. 307];
- засіб для судження; ознака, на основі якої відбувається оцінка; визначення, класифікація чогонебудь, мірило оцінки [4, с. 789];
- ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація [3, с. 248];
- ознаку, яка відображає динаміку досліджуваної якості в часі та поєднує кількісні і якісні складові структури досліджуваного феномена [6, с. 79];
- ознаку, на підставі якої виробляється оцінка; комплексний оцінний блок, який конкретизується в показниках [1, с. 445].

Виділення та обґрунтування критеріїв має бути підпорядковане загальним вимогам до їх визначення. У контексті нашого дослідження доречними виступають вимоги, виділені А. М. Шеремет:

- адекватність тому явищу, яке вимірюється критерієм;
- відповідність дидактичним цілям та чітке відображення результату;
- відображення істотних ознак предмета;
- доступність і зручність у використанні;
- відображення динаміки досліджуваної якості в часі й культурно-історичному просторі [6, с. 16].

Отже, у нашому дослідженні ми будемо розглядати критерій як певну характеристику досліджуваного явища, за якими робиться висновок щодо стану і рівня його сформованості, оцінки ступеня реалізації поставлених завдань та виявлення відхилень якостей досліджуваного об'єкту від встановленого зразка.

Для уточнення кожного критерію необхідно визначити показники, які будуть виступати його складовою частиною та певним засобом накопичення кількісних та якісних даних для узагальнення результатів, які будуть відображати певні властивості об'єкта.

У довідниковій літературі термін „показник” визначається з різних позицій: 1) як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; 2) наочні дані про результати певної роботи чи процесу; 3) явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; 4) кількісна характеристика властивостей процесу, виробу [2, с. 307].

В. Танська зауважує, що показник виступає однією з якісних чи кількісних складових критерію та характеристик об'єкта, процесу чи явища, що виражає кількісно або якісно одну зі сторін їхнього стану [5]. Головними характеристиками визначених показників має виступати конкретність і діагностичність [1, с. 665].

Узагальнюючи основні теоретичні положення щодо особливостей визначення критеріїв та показників, а також враховуючи розроблені нами компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності, з метою діагностики її сформованості, ми виділили наступні критерії: мотиваційний, когнітивно-знаннєвий, операційно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний.

Розглянемо визначені нами критерії та показники готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді більш детально.

Мотиваційний критерій виступає магістральною домінантою в процесі реалізації волонтерської діяльності та передбачає формування позитивних професійних мотивів, інтересів, установок, позитивного ставлення до оволодіння спеціальними знаннями та компетенціями щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді. Тільки сформоване прагнення особистості та об'єктивна зацікавленість волонтерством буде мобілізувати її до набуття високого рівня професійної майстерності та дасть можливість сформувати чітке уявлення щодо її успішності та ефективності, дозволить майбутнім соціальним працівникам ефективно організовувати та здійснювати супровід волонтерської діяльності. Показниками мотиваційного критерію визначені: наявність стійкого інтересу майбутніх соціальних працівників до волонтерської діяльності; їхня позитивна мотивація до здійснення професійної діяльності, зокрема організації волонтерської діяльності учнівської молоді; сформованість ціннісних орієнтацій, притаманних фахівцю соціальної роботи.

Когнітивно-знаннєвий критерій характеризує пізнавальну основу готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді і включає в себе систему їхня загальнопрофесійних та спеціальних знань. До основних показників когнітивно-знаннєвого критерію відносимо: володіння соціально-педагогічними, соціально-психологічними та соціально-професійними знаннями; володіння знаннями про способи та технології організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Операційно-діяльнісний критерій готовності характеризується системою умінь та здатностей майбутніх соціальних працівників, необхідних для ефективної організації волонтерської діяльності учнівської молоді. Показниками операційно-діялісного критерію виступають: сформованість прогностичних вмінь (залучення та відбір волонтерів, визначення цікавих для учнів напрямків волонтерської діяльності); комунікативних та організаторських вмінь (налагодження міжособистісної взаємодії, вирішення конфліктних ситуацій, супровід, супервізія, інтервізія, керівництво волонтерською діяльністю); аналітичних вмінь (аналіз якості виконаної роботи, ресурсне забезпечення, прогноз результатів тощо).

Особистісно-рефлексивний критерій характеризується сформованістю професійно важливих якостей майбутніх соціальних працівників, які сприяють ефективній організації та здійсненню волонтерської діяльності учнівської молоді. Показниками особистісно-рефлексивного критерію виступають сформованість у майбутніх соціальних працівників комунікативної толерантності, емпатії, комунікативних здібностей, лідерських якостей, готовності до колективної взаємодії та зближення з людьми (афіліації), здатності до рефлексії.

Виокремлені критерії та показники готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді взаємопов'язані, взаємозумовлені та становлять цілісне утворення, яке буде виступати певним ідеальним стандартом, який показує ефективність та результативність запропонованих нами нововведень у системі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Сформульовані нами критерії та показники виступають вихідною точкою для визначення та характеристики рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності, які будуть характеризувати ступінь розвитку визначених нами показників.

Логікою нашого дослідження передбачено виділення трьох основних рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності – високого, середнього та низького.

Високий рівень готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді характеризується: позитивним ставленням до здійснення професійної діяльності; ціннісним ставленням до волонтерства; високим рівнем умотивованості до організації волонтерської діяльності учнівської молоді; ґрунтовними загально професійними та спеціальними знаннями; сформованими вміннями, навичками та досвідом організувати волонтерську діяльність учнівської молоді, забезпечувати продуктивну взаємодію з ними; здатністю планувати, залучати, супроводжувати, аналізувати та вносити зміни у власну професійну діяльність із урахуванням специфіки волонтерської діяльності з учнівською молоддю; сформованістю комунікативної толерантності, емпатії, готовності до колективної взаємодії, організаторських та лідерських якостей; високим рівнем рефлексивності та постійним прагненням до самовдосконалення.

Середній рівень готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді характеризується: ситуативним ставленням майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді, спричиненим зміною мотивів у залежності від зовнішніх впливів; неповним усвідомленням значущості волонтерської діяльності; наявністю частково систематизованих загальнопрофесійних знань та епізодичних спеціальних знань щодо особливостей організації волонтерської діяльності учнівської молоді; фрагментарно розвиненими вміннями щодо організації, продуктивної взаємодії, планування, супроводу, аналізу та корегування волонтерської діяльності учнівської молоді; недостатньою розвиненістю комунікативної толерантності, емпатії, готовності до колективної взаємодії, організаторських та лідерських якостей; обмеженою здатністю та нестабільністю до здійснення самоаналізу, самоконтролю та самооцінки щодо сформованості власної готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Низький рівень готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді характеризується: відсутністю інтересу до професійної діяльності, зокрема, до волонтерства; недостатньо сформованим бажанням працювати за обраним фахом; поверхневістю, нестійкістю та несистематизованістю професійно важливих знань; недостатньою обізнаністю зі змістом, методами та способами організації волонтерської діяльності учнівської молоді; недостатньою сформованістю професійно важливих якостей; обмеженою здатністю або відсутністю вміння організувати волонтерську діяльність учнівської молоді, налагоджувати взаємодію; низьким рівнем розвитку емпатії та комунікативної толерантності; несформованістю організаторських та лідерських якостей; нездатністю до рефлексивних дій; неготовністю нести відповідальність за результати виконаної роботи.

Отже, визначені критерії, показники та рівні готовності сприятимуть якісному здійсненню комплексної оцінки сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді, що буде виступати основою для діагностування поточного стану та аналізу ефективності експериментальної роботи в цілому. Констатування реальних результатів продемонструє основні проблеми в системі професійної підготовки та стане початком процесу її удосконалення. Перспективу подальших розвідок у напрямку, який нами досліджується, вбачаємо у вивченні стану готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді за визначеними критеріями та показниками.

Список використаних джерел:

1. Анненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. *Вісник Одеського національного університету / гол. ред. І. М. Коваль*. 2011. Вип. 8. URL : http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 слів / екл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. 1736 с.
3. Приходько В. М. Критерії формування професійної готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми з неблагополучних сімей. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. / редкол. : Н. В. Гузій (відп. ред.)*. Київ: НПУ, 2001. Вип. 5. С. 248–257.
4. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пустовіт. Київ : Довіра, 2000. 1017 с.
5. Танська В. В. Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2006. 20 с.
6. Шеремет І. В. Формування готовності майбутніх учителів до профілактики порушень зору учнів початкової школи у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 242 с.

*Рецензент – к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи
КЗВО „Хортицька національна навчальна-реабілітаційна академія” ЗОР
Клопота О. А.*